

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAHSUS TA'LIM VAZIRLIGI
NAMANGAN MUHANDISLIK - TEXNOLOGIYA
INSTITUTI
“CHET TILLAR” KAFEDRASI

**Инглиз тилида предлог, модал
феъл, инфинитив ва сўз яшаш**

Namangan - 2017

Tuzuvchilar: HamMTI “CHET TILLAR” kafedrası mudiri, katta o’qituvchi
SH. KAYUMOV

Предлоглар (Prepositions)

Предлог – бу ёрдамчи гап бўлаги ҳисобланиб, гапда отларнинг ёки олмошларнинг бошқа гап бўлаклари билан бўлган муносабатини билдиради. Инглиз тилида келишиклар оз бўлгани сабабли предлоглар гапда алоҳида муҳим ўрин тутди.

#1 предлоглар классификацияси

Предлогларнинг уч тури мавжуд:

- **оддий** (или односложные) предлоги: in (ичида), on (устиди), for (учун), under (остида) ва х.з;
- **қўшма** (ёки кўпбўғинли предлоглар): outside (ташқари), throughout (орқали) ва х.з;
- **предлог-фразалар**: thanks to (туфайли), owing to (...га кўра, сабабли), because of (чунки, сабабли), in accordance with (...га боғлиқ холда, муносабати билан) ва х.з.

#2 Предлоглар келишик қўшимчалари ўрнида

Предлоги в английском языке выполняют функцию падежных окончаний в русском языке, т.е. они выражают разнообразные отношения (пространственные, временные, причинные и др.).

Например, предлог **of** очень часто соответствует русскому родительному падежу, **to** - дательному, **by** и **with** - творительному (**by** обозначает действующее лицо, а **with** – предмет/орудие, с помощью которого производится действие).

- I wrote **to** him and asked to send me a box **of** chocolates. (Мен **унга** хат ёзиб, (дательный падеж) менга бир қути **шиколад** жўнатишни сўрадим (родительный падеж))
- The article is written **by** my sister. (Мақола **синглим томонидан** ёзилган (творительный падеж))
- We eat soup **with** a spoon. (Биз шўрвани қошиқ **билан** ичамиз (творительный падеж))

ЭТИБОР беринг, что есть предлоги, которые имеют не одно, а несколько значений. Очень часто употребление предлога зависит от предшествующего ему слова – глагола, прилагательного или существительного. Употребление таких предлогов следует **ЗАПОМНИТЬ!**

ЁДДА ТУТИНГ! Инглиз тилида предлог гапнинг охирида феълдан ёки тўлдириувчидан кейин **ҚЎЛЛАНИЛАДИ!**

What are you looking **for**? (Нимани қиярпсиз?)

This is the company I work **for**. (Бу мен ишлайдиган компания) (Мен шу компания учун ишлайман)

Предлоглар ишлатилишига кўра боғловчиларга ўхшаб кетади. Боғловчилар мавзусини ҳам кўриб чиқиш тавсия этилади.

#3 Жадвал: Предлог билан қўлланиладиган феъллар

Предлогли феъл	мисоллар	таржимаси
to listen to somebody/something	Karim listens to the music.	Карим музика тинглапти.
to look at somebody/something	They look at me in a strange way.	Улар менга ғалати қарайдилар.
to wait for somebody/something	Ahmad waits for Karim.	Ахмад Каримни кутади.
to speak to somebody/something	Karim speaks to Ahmad.	Карим Ахмад билан гаплашади.
to laugh at somebody/something	Karim and Ahmad are laughing at their friend's joke.	Карм ва Ахмад дўстларининг ҳазили устидан куладилар.
to complain of somebody/something	The buyer complained of the quality of the purchase.	Харидор сотиб олган нарсалари юзасидан шикоят қилди
to be afraid of somebody/something	Karim is afraid of flying on planes.	Карим самалётда учишдан қўрқади.
to answer a question (предлог ЙЎҚ)	Nobody answered teacher's question.	Ўқитувчининг саволига ҳеч ким жавоб бермади.
to enter something (предлог ЙЎҚ)	All students entered the classroom.	Барча талабалар хонага киришди.
to turn the corner (предлог ЙЎҚ)	Have you seen these two girls? - Yes, they have turned the corner .	Бу икки қизларни кўрдингизми? – Ха, улар муюлишдан бурилиб кетишди.

#4 Жадвал: Жой ва йўналишга ишлатиладиган предлоглар

Қаерда?	on the table (стол устида), on the window
---------	---

	on (...да)	(деразада)
	in (...да, ичида)	in the room (Хонада), in the house (уйда)
	at (ёнида)	at the wall (девор ёнида), at the river (дарё бўйида)
	at (ортида)	AT the table (Стол ортида), AT the desk (партада)
	at (...да)	at the theatre (театрда), at the exhibition (кўргазмада)
Қаерга?	on (...га)	on the table (стол устига), on the window (деразага)
	into (... га ичига)	into the room (хонага), into the house (уйга)
	to (...га)	to the wall (деворга), to the river (дарёга)
	at (...га)	AT the table (столга), AT the desk (партага)
	to (...га)	to the theatre (театрга), to the exhibition (кўргазмага)

#5 Жадвал: Қотиб қолган иборалар

Қаерда?	in bed	Ўринда, жойда	Артиклнинг ишлатилмаслигига эътибор беринг
	in town	Шахарда	
	in the country	қишлоқда	

	in the north	Шимолда	
	in the south	Жанубда	
	in the east	Шарқда	
	in the west	Ғарбда	
Қаерга?	to bed	Ўринга, жойга	Артиклнинг ишлатилмаслигига эътибор беринг
	to town	Шахарга	
	to the country	Шахарга	
	to the north	Шимолга	
	to the south	Жанубга	
	to the east	Шарққа	
	to the west	Ғарбга	

#6 Жадвал: Пайтни кўрсатувчи предлоглар

Предлоглар	
AT	at five o'clock – соат 5 да

	at noon – Тушда		
	at midnight – Ярим тунда		
	at sunrise – Қуёш кўтарилганда (тонгда)		
	at sunset – Кун ботарда		
	at night - тунда		
ON	on Sunday – Якшанба куни		
	on the 5th of November – 5- ноябрда		
IN	in 2012 –2012 йилда		Қотиб қолган иборалар:
	БИРОҚ:	This year – Бу йил	in spring – Баҳорда
		Last year – Ўтган йили	in summer – Ёзда
		Next year – Келаси йили	in autumn – кузда
		This month – Бу ойда	in winter – қишда
		Last month – ўтган ой	in the morning – эрталаб
		Next month – келаси	in the afternoon – кундузи

		ойда	
		This week – бу ҳафтада	in the evening - кечқурун
		Last week – ўтган ҳафта	in an hour – бир соатдан кейин
		Next week – келгуси ҳафтада	in a year – бир йилда
			in two days – икки кундан кейин
			in a few minutes – бир неча дақиқадан сўнг
BY	by 5 o'clock – соат 5 га (ча)		
	by 2050 –2050 йилга келиб		
	by tomorrow – эртанги кунгача		
SINCE	since last year – ўтган йилдан буён		
	since spring – баҳорадан буён		
	since 2012 –2012 йилдан бери		
	since morning – эрталабдан буён		
	since 5 o'clock – соат 5 дан буён		

Машқ. 129. on , in ёки into предлоглардан мосини қўйинг.

1. Where is the book? — It is ___ the table. 2. Where is the tea? — It is ___ the cup. 3. Put the plates ___ the table. 4. Put the book ___ the bag. 5. There is a beautiful picture ___ the wall. 6. He went ___ the room. 7. I like to sit ___ the sofa ___ my room. 8. Mother is cooking dinner ___ the kitchen. 9. She went ___ the room and sat down ___ the sofa. 10. There are many people ___ the park today. 11. There is a girl standing ___ the bridge. Why is she crying? - She has dropped her doll ___ the water. 12. There is no tea ___ my cup. 13. Pour some tea ___ my cup. 14. Put these flowers ___ the window-sill. 15. I saw many people ___ the platform waiting for the train. 16. We went ___ the garden and sat down ___ a bench. 17. The teacher hung a picture ___ the blackboard. 18. I opened the door and went ___ the classroom. The teacher was writing some words ___ the blackboard. The pupils were writing these words ___ their exercise-books. There were some books and pens ___ the teacher's table. There were two maps ___ the wall and some flowers ___ the window-sills. I saw a pen ___ the floor. I picked it up and put it ___ the table. 19. He put his hand ___ his pocket, took out a letter and dropped it ___ the mail-box which hung ___ the wall of the house. Then he got ___ his car and drove off.

Машқ. 130. on , in , at , to , into предлогларидан фойдаланиб инглиз тилига таржима қилинг.

1. Доска ёнига келинг. 2. Доскада санани ёзинг. 3. Доскага расмни илиб қўйинг. 4. У вазага сув қўйди ва гулларни унга солиб қўйди. Кейин у дераза олдида борди ва гулдонни дераза тоқчасига қўйди. 5. Ўқитувчи доска ёнида. У доскага гапни ёзди. Ўқувчилар парталарида ўтириптилар. Улар бу гапни дафтарларига ёзди. 6. Ник ошхонага кириб стол ёнига ўтирди. Она газ плитаси ёнида эди. У стол ёнига борди, унга чашкани қўйди ва унга чой қўйди. 7. Биз ўрмондан қўпгина қўзиқоринлар тердик. 8. Маша эшикни очди ва уйга кирди. Уйда ҳечким йўқ эди. Айиқлар ўрмонда эдилар. Маша хонада столни кўрди. У стол ёнига келди. У столда учта тарелкаларни кўрди. 9. Катя хонада эди. У китоб жавони ёнида эди. 10. Полда қалин гилам бор эди. Болалар гилам устига ўтириб ўйнай бошладилар. 11. Ўғил болалар қани? — Улар ховлида ўйнашди. 12. Хозир қиш. Ерда қор бор. Дарёда муз бор. 13. У доска ёнига келди, бўрни олди ва доскага ёза бошлади. 14. Ёғ стол устида. Уни совутгичга қўй. Энди стол ёнига ўтир. Бу стаканда сок бор. Уни ич ва стаканни тоқчага қўй. 15. Сени ручканг қаерда? — У мени чўнтагимда. 16. Рўмолчани чўнтакка сол. 17. У дарёга сакради ва оролга қараб тез сузиб кетди.

Машқ. 138. at ёки on предлогларидан мосини қўйинг.

1. I get up ___ seven o'clock or ___ a quarter past seven. 2. ___ Sunday I usually get up ___ nine o'clock or half past nine. But last Sunday I slept very long and got up only ___ noon. 3. Lev Tolstoy liked to get up ___ sunrise. 4. Our lessons are usually over ___ twenty minutes to two. 5. They returned from the wood ___ sunset. 6. I began writing my composition ___ seven o'clock and finished only ___ midnight. 7. My birthday is ___ the ninth of July. 8. The school [year begins ___ the first of September. 9. ___ the twenty-fifth of December people celebrate Christmas. 10. ___ Wednesday I usually have a lot of homework.

Машқ. 144. to ёки of предлогларидан мосини қўйинг.

1. He bought a book ___ English poems and gave it ___ his sister. 2. I wrote ___ him asking to send me a box ___ chocolates. 3. The roof ___ the house is very old. 4. There is a monument ___ Pushkin in the Square ___ Arts. 5. One wheel ___ my car must be changed. 6. He was standing outside the door ___ his house and explaining ___ the mechanic what was wrong with his car. 7. He gave her a big bunch ___ flowers. 8. I sent a letter ___ my friend. 9. The streets ___ St. Petersburg are straight.

10. Many pages___this book are torn. 11. The young scientist was trying to prove___the professor the necessity___the experiment. 12. London is the capital___Great Britain. 13. The embankments___the Neva are faced with granite. 14. It is clear___me that you don't know your lesson. 15. He was devoted___his friend. 16. I explained___the teacher that by the end___the lesson I had not finished the translation___the text and that's why I had not handed it___him. The surprise___the teacher was great. My explanation seemed strange___the teacher.

Машқ.145. with ёки бу предлоғларидан мосини қўйинг.

1. The boy cut his finger___a knife. 2. The boat was carried___the waves into the open sea. 3. The teacher was pleased___our work. 4. America was discovered___Columbus. 5. «Hamlet» was written Shakespeare. 6. We eat soup___a spoon. 7. He was killed___a knife. 8. He was killed___the robbers. 9. He was knocked down___a big stick. 10. He was knocked down___a car. 11. He was taken to hospital___an ambulance. 12. He was treated___very effective drugs. 13. He was cured___a very skilful doctor. 14. He wrote his letter___a pencil. 15. He was scolded___his mother.

Машқ.146. Керакли ўринда мос предлог қўйинг.

1. My mother is afraid___rats. 2. «What do you complain___?» asked the doctor. 3. Don't enter___the room. 4. What are you laughing___? 5. They did not want to listen___me. 6. Wait___me. I'll be back___a few minutes. 7. Yesterday the teacher spoke___us about the architecture___St. Petersburg. 8. My grandmother often complains___headache. 9. I am sorry, I cannot speak___you now, the professor is waiting___me. I must go___the institute and explain___him some details___our work. Come___the evening, I shall listen___you very attentively and answer___all your questions. 10. ___nine o'clock the lecturer entered___the hall, walked up___the table, put his bag___it, looked. ___everybody and began his lecture. The lecture, as all the lectures___this professor, was very interesting, and the students listened___him with great attention. 11. Turn___the corner___the house and look___the flowers grown___my mother: aren't they beautiful? 12. He was an excellent pupil, and the teachers never complained___him. 13. She complained___feeling bad and could not answer___the questions___the teacher. 14. We tried to speak___him, but he did not want to listen___us. He did not even look___us and did not answer___our questions. 15. Your brother complains___you. He says you always laugh___him, never speak___him and never answer___his questions. 16. When I entered___the room, everybody looked___me with surprise: they had not waited___me. 17. At the end___the street she turned___the corner, walked___the bus-stop and began waiting___the bus.

ТЕСТлар (Prepositions)

Қуйидаги тестларни бажариш орқали сиз инглиз тилининг Предлоглар (Prepositions) мавзуси бўйича билимларингизни синовдан ўтказишингиз мумкин. Тестда 10 та савол ва ҳар бир саволда тўрттадан жавоб вариантлари берилган. Жавобларнинг фақат биттаси тўғри.

1. Mozart was born in Salzburg ... 1756.

- a) on
- b) at
- c) in
- d) during

2. It has been raining ... two days without stopping.

- a) on
- b) for
- c) during
- d) at

3. Many interesting suggestions were made ... the meeting.

- a) into
- b) onto
- c) for
- d) during

4. My English courses begin ... 7 January and end ... 10 March.

- a) on / in
- b) at / at
- c) in / in
- d) on / on

5. I'm just going out to do some shopping. I'll be back ... half an hour.

- a) at
- b) for
- c) while
- d) in

6. Kate works hard during the week, so she likes to relax ... the weekends.

- a) in
- b) at
- c) for
- d) with

7. Our family always gets together ... Christmas Day.

- a) at
- b) in
- c) on
- d) while

8. I haven't seen Ann ... a few days. I last saw her ... Tuesday.

- a) during / on
- b) during / at
- c) for / on
- d) for / at

9. We met a lot of people ... we were on holiday. ... that time, we also visited a lot of museums and galleries.

- a) while / During
- b) during / While
- c) for / At
- d) at / For

10. Tom doesn't see his parents very often – usually only ... the New Year and sometimes ... the summer for a few days.

- a) on / in
- b) on / at
- c) at / in
- d) at / on

Modal Verbs – Модал феъллар

Бу бўлимда сиз у ёки бу модал феълнинг қандай ҳолатларда ишлатилиши юзасидан керакли маълумотларни олишингиз мумкин. Бўлимда берилаётган маълумотларнинг афзаллиги шундаки, барча зарур маълумотлар табақалаштирилган ягона бир жадвалга тўпланган.

Жадвалга қуйидаги модал феъллар киритилган:

- can/could;
- should;
- may/might;
- must;
- ought;
- need.

Can модал феъли

Ҳозирги замон шакли	can
Ўтган замон шакли	could
Маъноси	Бирор –бир иш ҳаракатни содир этиш имконияти ёки содир этиш қобилиятининг мавжудлигини (мавжуд эмаслигини) англатади. Ўзбек тилига қила оламан , бажара оламан каби сўзлар билан таржима қилинади.
Ишлатилиш ўрни	1. Can феъли бирор –бир иш ҳаракатни содир этиш имконияти ёки қобилиятининг мавжудлигини ифодалайди. ○ My friend can write compositions well – Менинг дўстим яхши иншо ёза олади. ○ Can he persuade us? – У бизни ишонтира оладими? ○ Those workers can't speak English – Ана у ишчилар инглизча гапира олмайдилар (инглиз тилини билмайдилар). 2. Could -бирор –бир иш ҳаракатни содир этиш имконияти ёки содир этиш қобилиятининг ўтган замонда мавжуд бўлган ёки бўлмаганини ифодалайди. ○ Mary could play tennis well – Мария теннисни яхши ўйнай оларди.

Ўриндошлик	can/could ўрнига to be able to бирикмасини ишлатиш ҳам маъкул бўлади. Бу ибора can/could (I am able, she was able ва ҳк тарзда.) ҳамда can/could (She has been able, Peter will be able ва ҳк. тарзда) ни ўзини ишлатиш мумкин бўлмаган ўринларда ҳам ишлатилиши мумкин My friends will be able to translate this text – Дўстларим бу матнни таржима қилиш имконига эга бўладилар.
Феълнинг ўзига хослиги	can модал феълнинг ўзига хослиги шундаки, бўлишсиз шаклда not инкор юклагиси билан битта сўз сифатида биргаликда ёзилади– cannot.

Should модал феъл

Маъноси	Ахлоқий вазифа ёки маслаҳат маъносини англатади.
Ишлатилиш ўрни	1. Маслаҳат. - Mary should be more polite – Мария хушмомалароқ бўлиши керак. 2. Ахлоқий бурч. - What should I do now? – Энди мен нима қилсам яхши бўларкин?
Ўриндошлик	Инглиз тилида should феълни барча ҳолатларда ўрнини боса оладиган алтернатив феъл мавжуд эмас.

May / Might модал феъл

Маъноси	Рухсат бериш ёки олиш ҳамда тахмин қилиш маъносини ифодалайди. Ўзбек тилига бажаришимга рухсат этилган, бажаришинг мумкин, бажариши мумкин ва ҳк тарзда таржима қилинади.
Ишлатилиш ўрни	1. Рухсат бериш маъносида. - John may smoke here – Джон может курить здесь. 2. Тахмин қилиш маъносида. - My neighbour may know about that accident – Менинг қўшним у ходиса ҳақида билса керак. - It may snow today – Бугун эҳтимол қор ёғиши мумкин. 3. Might феъл ҳозирги ва келаси замонда содир бўлиши мумкин бўлган тахминларни ифодалаш учун қўлланилади.

	- My sisters might call tonight – Менинг сингилларим бугун кечкурун кунғироқ қилишлари мумкин. 4. Might феъли шарт иккинчи турдаги эргаш гапларда (бош гапда) ҳам ишлатилиши мумкин. Бу холда might феъли қила оларди, қила олган бўлармиди тарзда таржима қилинади. - If Tom were here, he might show the magazine – Агар Том шу ерда бўлганда журнални кўрсатган бўлармиди.
Ўриндошлик	Бу феъл ҳозирги замонда рухсат маъносини ифодалаш учун ишлатилгани боис ўтган замонда might ишлатилмай ўрнида to be allowed жумласи ишлатилади. Ўзи эса (might) бошқа замон турлари билан қўлланилади. - John was allowed to smoke there – Жонга ўша жойда чекишга рухсат этилган эди. - Peter will be allowed to speak English – Питерга инглиз тилида гапиришга рухсат берилади.

Must модал феъли

Маъноси	Маълум сабабларга асосан нимадир қилиш заруратини англатади. Бундан ташқари must Буйруқ ва маслахат маъносини ифодаловчи гапларда ишлатилади. Таржима жараёнида must керак, зарур, шарт маъносида таржима қилинади.
Ишлатилиш ўрни	1. мажбурият, зарурият, маън этиш (бўлишсиз гапларда). - You must be here at 5 o'clock – Сиз бу ерда соат 5да бўлишингиз керак. - She mustn't stay here – У бу ерда қолмаслиги керак. 2. Тахмин қилиш. - Mary must be at the station now – Ҳозир Мария станцияда бўлиши (эҳтимол) керак.
Ўриндошлик	Must нинг маъносини бошқа замонларда бериш учун have to бирикмаси ишлатилади. My friend had to bring the newspaper – Менинг дўстим

	газетани олиб келишига тўғри келди.
--	-------------------------------------

Ought модал феъли

Маъноси	Феъл ахлоқий мажбуриятни ёки маслахат маъносини ифодалайди. Ought ўзбек тилига лозим эди, керак, керак эди дея таржима қилинади.
Ишлатилиш ўрни	1. Ахлоқий мажбуриятни ёки маслахат маъносида. - You ought to help your aunt – Сен холангга ёрдам беришинг керак (ёрдам беришинг лозим). - Kate ought to be more polite – Катя хушмуомалалироқ бўлиши лозим (керак, бўлса бўларди).
Альтернатива	Ought маъносига кўра кўпинча should феълига яқинроқ туради.
Феълнинг ўзига хослиги	Ought модал феълидан сўнг инфинитив доимо to юкламаси билан ишлатилади.

Need модал феъли

Маъноси	Бирон бир иш ҳаракатни бажариш заруриятини ифодалайди. Ўзбек тилига керак, зарур тарзда таржима қилинади. Маъноли (асосий) феъл сифатида мухтож бўлмок тарзда таржима қилинади.
Ишлатилиш ўрни	1. Бирон бир иш ҳаракатни бажариш зарурияти (need – модал феъли). Need John invite her? – Жон уни таклиф қилиши керакми? 2. мухтожлик маъносида (need – ўз маъносидаги феъл сифатида). - I don't need her help any longer – Энди менга уни ёрдами керак эмас.
Феълнинг ўзига хослиги	Модал феъл сифатида фақат сўроқ ва бўлишсиз гапларда ишлатилади.

Инглиз тилида инфинитив

Инфинитив to юкламаси билан қуйидаги ҳолларда ишлатилади:

#1 ҳолат

Инфинитив **мақсадни** ифодалаш учун ишлатилганда.

Masha went to the shop **to buy** some food. (Маша озиқ –овқат сотиб олиш учун дуконга кетди)

#2 ҳолат

Agree (рози бўлмоқ), appear (пайдо бўлмоқ, бунёд бўлмоқ, бўлиб чиқмоқ), decide (қарор қилмоқ), expect (кутмоқ), hope (умид қилмоқ), plan (режалаштирмоқ), promise (ваъда қилмоқ), refuse (рад қилмоқ), ва ҳк феъллардан сўнг):

Masha **promised to wash** the windows. (Маша деразаларни ювишга ваъда берди).

#3 ҳолат

Қуйида берилган сифатлардан сўнг:

- Хис-туйғуни ифодаловчи/хис-хаяжон (happy, glad ва ҳк.);
- Хохашни ва хохламасликни англатувчи сўзлар билан (willing, eager, reluctant, anxious, unwilling ва ҳк.);
- Инсоннинг ўзини тутиши ва характериға оид сўзлардан сўнг (mean, clever ва ҳк.);
- lucky ва fortunate сифатлари билан.

I was **surprised to** hear that Masha won the competition. (Маша мусобақада ғолиб бўлганини эшитиб мен хайратландим)

He **refuses to** help. (У ёрдам беришни рад этади)

Peter was **clever not to** trust Masha. (Петр Машаға ишонмай тўғри қилди (сўзма-сўз - Петр Машаға ишонмасликка ақли етганди).

ДИҚҚАТ: Инсонни тавсифловчи сифатлар ҳамда шахсиз гап конструкциясидан ҳам фойдаланишимиз мумкин.

It + be + adjective + of + noun/pronoun.

It was clever of Peter not to believe Masha. (Машаға ишонмасликка Питернинг ақли етганди)

#4 ҳолат

Бирор нарсани зарурлигини ёки имкони мавжудлигини кўрсатиш учун қуйидаги **something, somewhere, anyone, nothing** ва ҳ.к каби от ва олмошлардан сўнг инглиз тилида инфинитив қўлланилади.

We've got a lot of **tasks to complete**. (Биз кўпгина топшириқларни охириға етказишимиз лозим)

Take **something to eat** on the trip. (Саёҳат давомида ейиш учун бирор нарса олволинг)

#5 ҳолат

too/enough сўзларидан сўнг

They are too young **to go** abroad on their own. (Улар ўзлари чет элга бориш учун ёшлик қиладилар)

#6 ҳолат

it + be + adjective/noun иборасидан сўнг инфинитив шакл қўлланилади.

It is important **to get** to the airport on time. (Аэропортга ўз вақтида етиб келиш муҳим)

It is Masha's **decision to start** her own business. (Ўз бизнесини бошлаш бу Машанинг қарори)

#7 ҳолат

Нохуш бўлган бирор кутилмаган воқеа ҳақида гапирганимизда инфинитив ишлатилади. Кўпинча одатда **only** (фақат) сўзи билан.

Masha came home **to find** Peter waiting for her. (Маша (фақатгина) уйга қайтиб Петр уни кутиб турганини билди.)

Masha and Peter rushed to the railway station (only) **to find** out that the train had been delayed. (Маша и Петр темир йўл станциясига поезд кечикаётганини билиш учун шошилдилар).

#8 ҳолат

be + the first/second, ва х.к. next/last/best ва х.к. лардан сўнг

Masha was the first **to write** the composition. (Маша иншони биринчи бўлиб ёзди)

#9 ҳолат

ask, learn, find out, wonder, want to know, decide, explain ва х.к. феъл ва иборалардан сўнг (who, what, where, how ва х.к.) сўроқ олмошлари келса инфинитив шакл қўлланилади. "Why" сўроқ олмошидан сўнг инфинитив эмас балки **от + глагол**, келиши керак.

Peter explained how **to start** a car. (Петр машинани қандай юргизишни тушунтирди)

ДИҚҚАТ: агар ва боғловчиси билан икки инфинитив если два инфинитива с частицей to соединены союзом and или or, то частица to второго инфинитива может быть опущена.

Peter agreed **to come** and help us. (Петр келиб бизга ёрдам беришга рози бўлди)

СЎЗ ЯСАШ (Word Formation)

Бошқа тиллардаги каби инглиз тилида ҳам сўз ясаш нутқни бойитиш воситаси ҳисобланади.

Ушбу бўлимда янги сўз яшашнинг энг кўп тарқалган усулларини кўриб чиқамиз:

- префикслар (prefixes);
- суффикслар (suffixes);
- конверсия (conversion);
- қўшма сўз ясаш (compounding);
- қисқартириш (abbreviation).

сўз яшашнинг тушунчава принциплари ҳақида қисқача бўлсада маълумотга эга бўлиш тилни тушунишни осонлаштиради. Инглиз тилида сўз яшашнинг асослари ҳақида тушунчага эга бўлиш тилни ўрганиш жараёнини сезиларли даражада тезлаштиради.

1 жадвал Префиксация

Префикс бу сўзнинг бир қисми бўлиб, сўз негизи олдидан қўшилади. Префикс қўйилиши билан сўз янги маънога эга бўлади. Кўпчилик ҳолатларда сўз бошқа сўз туркмига ўтиб қолмайди, бироқ мустасно ҳолатлар ҳам бор.

Префикс + негиз = Янги сўз

Мисоллар

- **re** + build (қурмоқ) = **re**build (қайта қурмоқ)
- **mis** + conduct (хулқ) = **mis**conduct (ёмон хулқ, бадхулқ)

Жадвалда энг кўп учрайдиган префикслар кўриб чиқилган.

Олд қўшимчалар ва уларнинг маънолари	мисоллар
un- , dis- , in- , non- , il- , im- , ir- : инкор маъносини беради, сўзни қарама-қарши маънога эга бўлишиги сабаб бўлади.	○ belief (ишонч, ишониш) – unbelief (ишончсизлик) ○ claim (тасдиқламоқ) – disclaim (рад қилмоқ) ○ dependence (боғлиқлик) –

	independence (мустақиллик) - admission (йўл қўйиш) – non admission (йўл қўймаслик) - logical (мантикий) – illogical (мантиксиз) - patience (сабр) – impatience (сабрсизлик) - reality (ҳақиқийлик) – irreality (ҳақиқий эмаслик, ҳаёлий, фантастика)
sub- : «ичидаги, кичик, остидаги» over- : «ортқча», «хаддан зиёд» under- : «етарлича эмас»	- address (манзил) – subaddress (манзил ости) - boil (қайнатмоқ) – overboil (ортқча қайнатмоқ, хаддан зиёд қайнатмоқ) - feed (боқмоқ) – underfeed (етарлича боқмаслик, тўйдирмаслик)
ex- : маъноси «собик», «олдинги», «...дан бир бўлак» en- : «қилмоқ», от ва сифатлардан феъл ясада ишлатилади	- prisoner (махбус) – ex-prisoner (собик махбус) - tract (трактат, брошюра) – extract (қисм, парча) - code (код) – encode (кодлаш) - crimson (тўқ қизил ранг) – encrimson (тўқ қизил рангга бўямоқ)
pre- : «аввал», «олдин» маъноларини англатади post- : «қайта»	- historic (тарихий) – prehistoric (тарихдан аввал) - production (сахналаштириш, қўйиш масалан пьеса кино асарни) – postproduction (олинган видеоматериални қайта ишлаш)
mis- : Сўз маъносини «нотўғри», «алдамчи» га ўзгартиради	- apply (қўлламоқ) – misapply (нотўғри қўлламоқ) - fortune (муваффақият) – misfortune (муваффақиятсизлик) - guide (йўналтирмоқ, олиб бормоқ) – misguide (нотўғри йўналтириш)
re- : «қайта», «яна»; бирор ишни қайта бажармоқ	- book (олдиндан банд қилиш) – rebook (қайта олдиндан банд қилиш) - educate (тарбияламоқ) – re-educate

	(қайта тарбияламоқ) ○ join (қўшилмоқ) – re join (қайта қўшилмоқ)
co- : ўзбек тилидаги «ҳам», «шерик» сўзларининг инглизча шакли	○ worker (ишчи) – co -worker (бирга ишловчи, ҳамкасб) ○ author (муаллиф) – co -author (ҳаммуллиф) ○ owner (эга) – co -owner (шерик эга)

Таблица 2. Суффиксация

Суффикс бу сўзнинг бир қисми бўлиб, сўз негиздан кейин қўшилади. Суффикс сўзга қўшилгач у янги маънога эга бўлади ва одатда бошқа сўз туркумига ўтади.

Негиз + Суффикс = янги сўз

Мисоллар

- teach + **er** = teacher (ўқитувчи)
- child + **hood** = child**hood** (болалик)

Жадвалда энг кўп учрайдиган суффикслар кўриб чиқилган.

Суффикс ва унинг маъноси	Мисоллар
ОТ ЯСАЛИШ ХОЛАТИ	
-er, -or, -ar : сўз феълдан шу иш – ҳаракатни «бажарувчисига» яъни отга айланади.	○ avenge (қасос) – avenger (қасоскор) ○ narrate (хикоя қилмоқ) – narrator (хикоячи, эртакчи) ○ lie (алдамоқ) – liar (алдоқчи)
-ment, -age, -ure, -dom, -tion, -sion : феъл > от	○ advertise (реклама қилмоқ) – advertisement (реклама) ○ use (фойдаланмоқ) – usage (фойдаланиш) ○ depart (жўнаб кетмоқ) – departure (жўнаб кетиш) ○ bore (зерикмоқ) – boredom (зерикиш) ○ hesitate (иккиланмоқ) – hesitation (иккиланиш)

	○ impress (таъсурот қолдирмоқ) – impression(таъссурот)
-hood, -ship: бошқа отлардан от ясайди	○ false (сохта, хато) – falsehood (алдов, хатолик) ○ owner (мулкдор) – ownership (мулкдорлик)
-ist: касб эгаси эканлиги ёки сиёсий даражага оидликни англатиш учун қўлланилади	○ archeologist (археолог) ○ federalist (федерализм қоидалари тарафдори) ○
-ian: миллатга оидликни англатади ва баъзан касбга оидликни ҳам	○ Bulgarian (болгариялик, болгар) ○ historian (тарихчи)
-ness: сифатдан от ясайди	○ cheerful (хушчақчақ) – cheerfulness (завқ-шавқлилиқ) ○ awkward (қўпол, ноқулай) – awkwardness (қўполлик, ноқулайлик) ○ good (яхши) – goodness (яхшилиқ)
СИФАТ ЯСАЛИШИ	
-ful: Отдан сифат ясайди ва сифатлилиқ мавжудлигини англатади	○ colour (ранг) – colourful (тўлиқ ранглиқ, ёрқинлик) ○ thought (ўй, фикр, фикирлаш) – thoughtful (ўйчан) ○ delight (хайратланиш) – delightful(хайратланарли)
-able, -ible: феълдан сифат ясайди ва ўша феъл англатган маънодаги иш ҳаракатни содир бўлиш эҳтимолини ифодалайди	○ accept (қабул қилмоқ) – acceptable (қабул қилса бўладиган; қабул қилиш мумкин) ○ force (куч) – forcible (куч қўлланган, мажбурий) ○ compare (солиштирмоқ) – comparable (солиштириси бўладиган)
-less: отдан сифат ясайди ва сифатлилиқ мавжуд эмаслигини	○ worth (арзийдиган) – worthless (ҳеч нарсага арзимайдиган;

ифодалайди	бефойда) - home (уй) – homeless (уйсиз) - use (фойда) – useless (бефойда)
-ish : миллий тегишлилик ва сифатлиликни ифодалайди	- Flemish (фламандларга оид) - modish (замонавий, урфдаги)
-y : отлардан сифат ясайди	- air (ҳаво) – airy (ҳаволи, ҳаво тўлдирилган) - rock (қоя) – rocky (тошли, қояли)
ФЕЪЛ ЯСАЛИШИ	
-en : от ва сифатдан феъл ясайди	- fasten (қадамқ (тугма, ремен)) - listenen (тингламоқ) - shorten (калталамоқ)
-fy, -ify : одатда сифатдан феъл ясайди	- notify (маълум қилмоқ) - horrify (қўрқитмоқ, лол қилмоқ) - glorify (мақтамоқ)
-ise, -ize : одатда отлардан феъл ясайди	- realize (амалга оширмоқ) - patronise (рахнамолик қилмоқ)

3. жадвал Конверсия

Конверсия – сўзнинг шакли ўзгармасдан бошқа сўз туркумига айланиши.

Феъл > От	
to call (қичқирмоқ, қўнғироқ қилмоқ)	call (қичқир, телефон қўнғироғи)
to hope (ишонмоқ)	hope (ишонч)
to attack (хужум қилмоқ)	attack (хужум)
Феъл > от (урғунинг жойи ва талаффуз ўзгариши билан)	
to ac'cent (эътибор қаратмоқ)	'accent (акцент)
to use (фойдаланмоқ): s харфи ўзбекча з тарзда талаффуз қилинади	use (ишлатиш): s харфи ўзбекча с тарзда талаффуз қилинади
to excuse (узур сўрамоқ): s харфи	excuse (узур): s харфи ўзбекча с

Ўзбекча ³ тарзда талаффуз қилинади	тарзда талаффуз қилинади
to pre'sent (совға қилмоқ)	'present (совға)
От > Феъл	
love (севги)	to love (севмоқ)
trip (саёхат)	to trip (саёхатга бормоқ)
film (фильм)	to film (фильм яратмоқ)
Сифат > От	
calm (сокин)	calm (хотиржамлик)
black (қора)	black (қора рангли)
dead (ўлган)	dead (улик)

4. жадвал Сўз ясаш

Словосложение бу икки ва ундан ортиқ сўзларни қўшиб қўшма от яшашдир. Бундай сўзлар дефис орқали ва биргаликда ёзилиши мумкин.

Қўшма отлар	
toothpaste (тиш пастаси)	от (tooth) + от (paste)
highway (катта йўл, шоссе)	сифат (high) + от (way)
underworld (дўзах)	предлог (under) + от (world)
haircut (соч турмаги, причёска)	от (hair) + феъл (cut)
Қўшма феъллар	
to babysit (болага қараб турмоқ)	от (baby) + феъл (sit)
to window-shop (расталарни қараб чиқмоқ)	от (window) + от (shop)
to downgrade (пастлатмоқ)	равиш (down) + от (grade)
to blackwash (тухмат қилмоқ)	сифат (black) + от (wash)
Қўшма сифатлар	

smoke-free (тутунсиз)	от (smoke) + сифат (free)
part-time (стандарт вақтдан озроқ вақт оладиган)	от (part) + от (time)
short-sighted (яқинни кўрадиган)	сифат (short) + феъл (sighted)
Қўшма равишлар	
outside (ташқари)	предлог (out) + от (side)
everywhere (хамма жойда, ҳар жойда)	сифат (every) + равиш (where)

Таблица 5. Сокращение

Қисқартириб айтиладиган сўзлар		
laboratory	lab	лаборатория
refrigerator	fridge	музлатгич
cinematograph	cinema	кинематография
Аббревиатуралар ва қисқартмалар		
electronic mail	e-mail	Электрон почта
between	betw.	ўртасида, оралиқда
United Nations Organization	U.N.O.	Бирлашган Миллатлар Ташкилоти (БМТ)
Гибрид сўзлар (бир неча сўзларнинг қисимларини бирлаштириб ясалган сўзлар)		
documentary + drama	docudrama	Хужжатли драма
science + fiction	sci-fi	Илмий фантастика
smoke + fog	smog	Тутун ва қурум аралаш қалин туман; смог

Тестнинг тўғри жавоблари

1-с, 2-б, 3-д, 4-д, 5-д, 6-б, 7-с, 8-с, 9-а, 10-с.

НАМАНГАН 2017